

בס"ד נעם הארץ

לכבוד שבת קדש – אמור תש"ף

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י ח"י צמיר

כנגד מידה. הדבר גם עולה מהשימוש שעושה התורה באותו הביטוי: "ויצא!"

בהמשך העלילה, לאחר שהתורה מספרת על כך שבני ישראל הביאו את המקלל אל משה, מיד כתוב: "ויניחוהו במשמר לפרש להם על פי משה". מה התרחש בין הבאת המקלל אל משה לבין הנחתו של האיש המקלל במשמר!?

נראה, כי כשהביאו את המקלל אל משה, הוא הבין כי זהו בנו של האיש שהרג במצרים, או-אז, בחר משה שלא לשפוט את המקלל, כיוון שהוא נוגע בדבר. משה הבין, שבן האיש המצרי קילל את השם כתגובה להריגתו של אביו ע"י משה באמירה. לכן, החליט משה לפסול את עצמו ולמסור את הדיון בעניין המקלל לפני הקב"ה. מענין כי הפסוק החותם פרשייה זו מציינ, שבני ישראל הם שהוציאו את המקלל מחוץ למחנה ולא משה. יתכן לומר בזהירות, כי הסיבה לכך היא בשל העובדה, שמשה שראה עצמו נוגע בדבר, פסל את עצמו מלדון את המקלל וכדי שלא תהיה לזות שפתיים מצד אף גורם בעם ישראל, החליטו בני ישראל להוציא בעצמם את המקלל מחוץ למחנה ולסוקלו.

ר' יצחק קארו הסביר את הרקע למעשהו של המקלל. על-פי חז"ל, האיש המצרי, אביו של המקלל, הוא אותו "איש מצרי" שהרג משה בשם המפורש. עתה, בסיפור שלפנינו, במריבה שהייתה, גילה לו הישראלי לבן המצרי, תוך כדי מריבה, כיצד מת אביו. לדעת ר' יצחק קארו זאת תכונה יהודית ידועה שבשעת מריבה מזכירים נשכחות, בעיקר פגמים ודברים רעים במשפחה, אפילו עד עשרה דורות. (תולדות יצחק, פרשת אמור). זאת גם הסיבה שמשה שאל את הקב"ה לעונשו את המקלל, שאם לא היה שואל, היו השומעים והרואים יכולים להעלות בדעתם שמשה נוקם בבן בגלל ייחוסו כבן האיש המצרי. לאחר שהעונש ניתן בדבר ה' לעיני העם, ראו כולם שזאת היא ההלכה על פי דבר ה'.

גם האלשיך הקדוש קובע כי היה אפשר לדעת את משפטו של המקלל מן התורה בלי צורך לשאול את פי ה', אולם בגלל ייחוסו של הבן רצה משה להיות נקי ולהסיר כל לעו מעליו. על כן הביא את משפטו לה' לעיני כל העדה (פירוש לויק' כד:יב). גם ר' אליהו הכהן האתמרי (מחכמי איזמיר בתחילת המאה ה-18): יודע היה משה שמיתנו בסקילה אך לא רצה לפסוק הדין אלא המתין שיפרש הקב"ה דינו כדי שלא יחשדוהו דכיון שהרג את אביו ... ובסבתו ברח ממצרים ... ויאמרו בשנאה זאת הורג את הבן להנקם מהצער שנתגלגל לו על ידי אביו. לכן

בפרשתנו מופיעים ענינים רבים שנדמה כי המכנה המשותף שלהם הוא קודש וחול. הפרשה עוסקת כולה בקדושה - וחילולה. כך נמצא בה את קדושת הכהנים וחילולם, קדושת הקורבנות וחילולם, 'מקראי קודש' שאין לחללם, ולבסוף - המקלל, שמעשהו הינו 'חילול הקודש' - או 'חילול ה'.

בריש נוסף המבריח את הפרשה מתחילתה לסופה הוא הדיבור - האמירה. הפרשה פותחת ב - ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ומסיימת בפרשת המקלל, המוציא מפיו אמירה שלילית - גידוף וקללה.

פרשת המקלל, הפותחת בפסוק: "ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי" (כד:י), מעוררת אצל הפרשנים כמה שאלות, ביניהם: "ויצא" - מהיכן יצא? על מה הייתה המריבה בינו ובין האיש הישראלי? מה חשיבות יש למוצאו כבן איש מצרי? מדוע בחר בן האיש המצרי לקלל את השם בסיומה של המריבה? מדוע נזקק משה להסגיר את האיש ולשמוע מהקב"ה מה דינו? האם משה איננו יודע לפסוק בדין פשוט כל כך לכאורה? פרשיה סבוכה ולא ברורה, ובכלל מדוע צריכה התורה לתאר את האירוע בצורה שמעלה שאלות כה רבות. התורה מדגישה כי אמו של המקלל היא שלומית בת דברי משבט דן ואילו אביו הוא איש מצרי. רש"י, בעקבות חז"ל מגלה לנו כי אותו בן איש מצרי, הוא בנו של האיש המצרי שהרג משה במצרים והטמין אותו בחול. על מה אם כן היתה המריבה? מתברר, כי בן האיש המצרי בא לדרוש נחלה בתוך שבט דן, שהרי אמו הינה משבט זה. האיש הישראלי, טען כנגדו כי הוא איננו זכאי לקבל נחלה בשבט דן, שהרי אביו הוא איש מצרי ואילו נחלה בארץ ניתנת אך ורק למי שאביו הוא מאחד משבטי ישראל, ככתוב: "למשפחותם לבית אבותם" (במדבר א:ב). על כך המריבה - "וינצו במחנה בן הישראלי ואיש הישראלי". מצד אחד איש הישראלי ומצד שני בן הישראלי שאינו זכאי לנחלה כי אביו הוא איש מצרי. לאחר שהבין שלא יזכה בנחלה הוא יוצא ומקלל.

אם נחזור לפרשת משה המכה את האיש המצרי, אביו של האיש שמוזכר כמקלל, נראה כי התורה משתמשת בביטוי "הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי" (שמות ב:יד). חז"ל אומרים "במה הרגו...רבנן אמרי: הוכיר עליו את השם והרגו". (שמות רבה א, כט). מכאן נראה שמשה הרג את האיש באמצעות אמירה. ניתן אולי להסביר, שבן האיש המצרי בחר לקלל את השם כנקמה במשה, שהרג את אביו בשם ה' - מידה

להוציא זאת מלבנות בני אדם המתין עד שיפסוק הקב"ה. (מגלה צפונות, קמא ע"ב). ר' אליעזר אשכנזי (רב ופרשן מקרא מהמאה ה-16) מוסיף ומסביר כי מטרתה של פרשה זו ללמדנו מוסר, עד כמה על האדם להיות זהיר בלשונו, גם בשעת מריבה, גם כאשר הוא כועס. (מעשה ה', מעשה תורה, פרק יז). כך ניתן להסביר מדוע אין התורה מציינת מה היה נושא המריבה. כיוון שמדובר בלימוד מוסר כללי, לנושא המריבה במקרה זה אין חשיבות כלל, אלא רק למה שעלול להיגרם כתוצאה מכעס בלתי-נשלט בעת מריבה.

=====
אמירת דברים בעת כעס ללא כוונה אמיתית לומר את הדברים מחברת אותנו אל דמותו של רבי יהודה בר עילאי, שהיום (י"ד אייר – פסח שני) מציינים את יום ההילולה שלו. ר' יהודה הוא הסובר שהמעשה קובע ולא הכוונה. עובדה נוספת מחברת אותו אל פרשתנו ואל הדיבור, שכן ר' יהודה נקרא במקורות חז"ל בשם "ראש המדברים בכל מקום". רבי יהודה, היה תנא בדור הרביעי (המחצית השנייה של המאה השנייה לספירה). מגדולי תלמידיו של רבי עקיבא. מאות מובאות מדבריו נזכרו במשנה, והוא התנא שפסקו מוזכרים במשנה, במספר הגדול ביותר מבין התנאים האחרים. רבי יהודה הוא בנו ותלמידו של התנא רבי אלעאי. מושבו היה באושא. בילדותו למד אצל רבי טרפון בלוד, אצל רבי ישמעאל, והיה מגדולי תלמידיו של רבי עקיבא. כמו כן, קיבל מאביו רבי אלעאי מסורות בשם רבי אליעזר, רבו של אביו. היה בין חמשת התלמידים שנשמכו על ידי רבי יהודה בן בבא, שנהרג בגלל מעשה זה, בתקופה שבה גזרו הרומאים איסור חמור על סמיכת הזקנים. על פי המדרש, רבי יהודה הוא בן העיירה אושא שבגליל, ההולכת ונחפרת בימים אלה ע"י רשות העתיקות במסגרת המיזם של "שביל הסנהדרין".

כמו תנאים אחרים, אנו מוצאים היום מבנה המיוחס כציון קברו על אם הדרך בין צפת למירון, במקום הנקרא עין זיתון – עין זיתים. המקום היה מפורסם בחיי היהודים בימי הביניים, ורבים מעולי הרגל ביקרוהו ומספרים עליו. רבי מנחם החברוני, בשנת תתקע"ה (1215), הוא הראשון המזכיר "אצל הכרמים". לפי דבריו של יצחק בן אלפרא, בשנת ר"א (1441), היה קבר רבי יהודה בביתקברות יהודי: "כפר עין אל זיתון ששם קבור ר' יהודה בר' אלעאי בבית החיים של ישראל". תלמידו של רבי עובדיה מברטנורה מספר, בשנת רנ"ו (1495): "ועל הקבר יש ציון יפה ומדליקין שם נרות, ושם באתי ונשתטחתי והדלקתי נרות עליו, וראיתי ודברתי עם הישמעאלית אשר נפלה מאילן שקדים אשר על קבר החסיד הנ"ל. כי זאת

האשח דברה סרח עליו. ורצתה לעלות על האילן. ואמרה אלי האשה איך ראתה בעיניך נערים אשר דחפוה (מהאילן) והשליכוה רחוק מהקבר, כמו ארבעים אמות ונשברו זרעותיה. ועור אמרה כי בא אליה החסיד בחזון לילה, ואז שבה וחזרה מרשעה והדליקה נרות על קברו ונרפאה. והישמעאלים מכבדים המקום ורבים זולתם ידליקו שמה נרות. ר' חיים ויטאל מתאר, בשל"ב (1572), בשם רבו האר"י הקדוש: "בכפר עין זיתון שם ציון אחד, ובו קבור ר"י בר אלעאי, כמו שאומרים העולם...". המקובלים בצפת היו מבקרים לעתים קרובות על קבר רבי יהודה בן אלעאי בכל ערב שבת וראש חודש: "והוא קבור סמוך לצפת כמו אלף אמה. ובכל שבת הולכים שם כמה כתות לכפר עין זיתון ומתפללים שם בבית הכנסת הישנה שהיא סמוכה לקברו". במאה ה-16 כתב רבי אליעזר אזכרי: "שיר ידידות אשר יסד ר' יהודה הלוי, תחילת השירה ארץ הקדושה יקרה חמודה, אנו משוררים על ציון ר' יהודה בר עילאי כל ערב ראש חודש בשמחה רבה, ומחננים לאל – אל יגרשנו מעליה", זהו קטע מהפיוט אותו נהגו לומר:

אַרְץ הַקְּדוּשָׁה יִקְרָה חֲמוּדָה / לְתוֹרָה וְתַעֲוָה תִּקְרָא דְרוּשָׁה
בְּאַמְצַע הָעוֹלָם הוֹסֵד יְסוּדֵתָךְ / מִשְׁמַיִם סֵלֶם נֶצֶב לְעַמֶּתָךְ
מוֹרָה בְּשִׁלְמוֹתָךְ פִּי אֶת הַנְּבֻחַתְךָ / פְּנֵה מִיִּקְרָת וְאַבֵּן הָרֵאשָׁה...
גַּם מִחֲפִים אֲוִירְךָ וּמְאִירַת עֵינַיִם / בֵּת יְרוּשָׁלַיִם בְּלִבְבוֹת חֲרוּשָׁה
הַר הַמּוֹרֵיָה מְעוֹנָה הַמְּקַדֵּשׁ הַנּוֹרָא / לְכֹסֵא שְׂכִינָה וְאַרְוֹן הַתּוֹרָה...
בְּאַרְצוֹת הָעַמִּים אֵין עֲרוֹךְ הַדְרָךְ / בְּרוּךְ שֶׁבְחָרְךָ לְעַמּוֹ יְרֵשָׁה
סְנֵהדְרֵי גְדוּלָה רַבְנֵי יִשְׂרָאֵל / כְּחֻצֵי הָעֲגוּלָה אֶצֶל הַהָרָאל...
לְבָבוֹת יִכְאַבוּ עֵינַיִם תִּבְכְּיָנָה / דְּמַעוֹת יִשְׁאַבוּ דְיָם תִּרְפִּינָה
יַעַן כִּי נִתּוֹנָה חֲמֻדָתְךָ לְחָרָם / כִּסְפָה בְּכָרֶם כְּמַלּוּנָה בְּמַקְשָׁה...
מְאַרְבַּע הַפְּאוֹת שְׂרִידֵי עֲדֵתָךְ / עֵינֵיהֶם תְּלוֹיוֹת אֶל אֶהְבֵּתָךְ
עַד יָקִים חֲרֻבוֹתֶיךָ אֲדוֹן הַמִּתְנַשֵּׂא / וְאוֹתָךְ יַעֲשֶׂה בְרִיאָה חֲדָשָׁה...
הוֹמִיָה בְּאַבְל עֵנִיָה סוֹעֶרָה / עוֹד תִּהְיֶה בְּתַבֵּל לְעוֹלָם גְּבִינָה
לְשֵׁם וְלִתְפָאֶרֶת לְאוֹרְךָ יִלְכוּ / וּבְכֵן יִתְבָּרְכוּ יַחַד אִישׁ וְאִשָּׁה

במאה ה-16 העליה לציון היתה בכל ראש חודש ואילו היום כפי שמתואר ע"י בעל חיבת ירושלים כבר בשנת 1844: ועתה המנהג הולכים לשם בפסח שני כל אנשי העיר אנשים ונשים וטף בששון ושמחה כל היום, אלו חוזרים ואלו באים ומשתטחים על ציונו הקדוש.
ר' יהודה – ראש המדברים ממנו נלמד כי המעשה עיקר ולא הכוונה, ולכן תמיד יש לזכור עד כמה על האדם להיות זהיר בלשונו, גם בשעת מריבה, גם כאשר הוא כועס.
מִיִּהְאִישׁ הַחֲפִיץ תֵּיִם אֶהְבֵּ יָמִים לְרֵאוֹת טוֹב: נֶצֶר לְשׁוֹנֵךְ
מֵרַע וּשְׂפָתֶיךָ מִדְּבַר מְרָמָה: סוֹר מֵרַע וְעֲשֵׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם
וְרַדְפָּהוּ:

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לצפייה בדפים קודמים <https://www.mlh-gsi.org/>

לקבלת הדרָה במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>